

RAD S UČITELJIMA U RADIONICI (WORKSHOP)

Terapijski i edukativni procesi u maloj grupi

ANITA VULIĆ-PRTORIĆ
Filozofski fakultet u Zadru
Faculty of Philosophy in Zadar

UDK/UDC: 37.015.3
Pregledni članak
Review

Primljeno
: 1995-11-07
Received

Psihološka radionica (*workshop*) za učitelje je specifičan oblik edukacije u maloj grupi koji se pojavio u trenutku kada je među učiteljima narasla potreba za novim spoznajama iz psihologije djeteta, njihove osobne i profesionalne nesigurnosti u suočavanju s problemima posljedica rata kod djece, potrebe učitelja za podrškom od strane kolega i stručnjaka, i u trenutku kada su se postojeće metode i oblici edukacije za postizanje ovih ciljeva pokazali neprimjerenima.

Opći cilj radionica za učitelje, koje su u nas posebice razvijene tijekom rata, je edukacija i osposobljavanje za rad s djecom nakon rata, a putem pružanja informacija iz traumatske psihologije, te podrške učitelja i poticanje razvoja empatije, tolerancije, suočavanja sa stresom i sl.

Radionica je oblik male grupe u kojoj se osim edukacije događaju i mnoge terapijske promjene. Ti terapijski učinci događaju se uzgredno, djelujući facilitirajuće na proces edukacije. U radu radionice edukativni procesi (asocijativno učenje, instrumentalno učenje, učenje imitacijom, introjekcijom i identifikacijom) događaju se u isto vrijeme kada i terapijski procesi (uvid, empatija, zrcaljenje, čuvstvene promjene, promjene u ponašanju).

1. Uvod

Rad u malim grupama s učiteljima posljednjih je godina postao vrlo popularan oblik edukacije u nas. Razlog ovoj popularnosti leži u

neprijemnosti standardnih oblika edukacije učitelja u obliku predavanja i seminara. Učitelji nisu zadovoljni s ovim tradicionalnim oblicima usavršavanja, već preferiraju aktivnu ulogu u praktičnom radu u manjim grupama, metodu demonstracije i razgovora (Radeka, 1994; Vulić-Prtorić, 1994). Mala grupa je u tom slučaju izuzetno povoljan medij za učenje zbog mogućnosti stjecanja novih socijalnih iskustava, brojnih i ravnopravnih komunikacija i interakcija.

U novije vrijeme organiziraju se seminari u obliku radionica (*workshopa*), a zbog povećanih zahtjeva koji se stavljaju pred učitelje u radu s djecom nakon rata. Poznato je (Ayalon, prema Vlahović-Štetić, 1992) da učitelji imaju čitav niz prednosti u pružanju pomoći djeci u kriznim situacijama: oni poznaju norme, pravila i običaje u lokalnim zajednicama; poznaju pojedino dijete i mogu zapaziti promjene na njemu; djeca poznaju učitelje i vjeruju im; učitelji i škola za mnogu djecu predstavljaju siguran i postojan oslonac. U takvoj situaciji od učitelja se očekuje ne samo da bude onaj koji podučava, već i onaj koji će znati prepoznati učenikove teškoće, te pravilno reagirati u tim situacijama. Većina se izvrsno snašla u tim novim, specifičnim uvjetima, ali treba voditi računa da i kod učitelja dolazi do zasićenja, do iscrpljenosti i potrebe da svoja iskustva upotpune novim saznanjima, ali i da svoje sumnje i strahove podijele s drugima. Učiteljsko zanimanje samo po sebi obiluje brojnim stresnim situacijama (Vlahović-Štetić, 1992; Grgin i sur., 1994), a u ratnim i poslijeratnim vremenima tome se pridružuju brojni dodatni zahtjevi, obveze i očekivanja. Pored vlastitih strahovanja, nesigurnosti i svakodnevnih problema, poteškoće u udovoljavanju ovim zahtjevima i ispunjavanju očekivanja često rezultiraju osjećajima krivnje i osjećajima nesposobnosti da se bude "dobar učitelj".

Stručnjaci iz drugih zemalja, sa sličnim problemima, preporučuju upravo rad u maloj grupi kao pomoć učiteljima da upoznaju pritiske, stereotipe i emocije koje ih opterećuju, a isto tako da ojačaju vlastite sposobnosti suočavanja sa svakodnevnim stresorima. U istraživanju koje je proveo Lahad (1988) u Izraelu, navodi se da učitelji od svih oblika pomoći koja je za njih organizirana, smatraju ovakav rad u grupi najboljim izvorom pomoći. Abraham (1980, prema Lahad, 1988), predlaže tzv. "samosposnajne grupe" (*self learning group*) kao način poboljšanja produktivnosti, kreativnosti i zadovoljstva sa sobom. Dunham (1981, prema Lahad, 1988) je radio s malim grupama učitelja nakon radnog vremena i zaključio da, iako ovaj oblik rada može biti iscrpljujući ili izazivati osjećaje prevelike izloženosti kod nekih sudionika, to je ipak jedan od najkorisnijih načina da se pruži podrška učiteljima. Truch (1981, prema Lahad, 1988) je ispitujući zadovoljstvo učitelja s pohađanjem

radionica za suočavanje sa stresom (*stress management workshops*) ustanovio da čak 90% učitelja izražava želju za pohađanjem ovakvih seminara. Blix i suradnici (1994) smatraju da je za učitelje koji rade deset i više godina u školi neophodno organizirati potporu u obliku radionica u kojima će se učitelji podučavati i vježbati u komunikaciji, asertivnosti, suočavanju sa stresom, samopoštovanju, i sl. Flanders (1970, prema Shulman 1984) je ustanovio da nastavnikova sposobnost empatije značajno utječe na poboljšanje uspjeha kod učenika. Autor smatra da osjećaji podrške putem empatijskih odgovora koje učitelji doživljavaju u radu u maloj grupi, oslobađaju nove kapacitete koje učitelj zatim može investirati u empatijske odgovore u radu s učenicima.

Organizirani oblici rada u malim grupama s učiteljima kod nas uglavnom su bili vezani za djelovanje psihijatrijskih službi pri centrima za zaštitu mentalnog zdravlja. Tako Borovečki i sur. (1976) opisuju eksperimentalni grupni rad s nastavnicima u dvjema osnovnim školama, kojim se pokušao postići bolji uvid u psihologiju i psihopatologiju djeteta, prepoznavanje rizične kategorije djece s obzirom na mogućnost pojave manifestnog oboljenja, te mogućnost prepoznavanja vlastitih emocionalnih reakcija prema bolesnoj djeci i promjenu negativnog stava ako on postoji. Te grupe su se održavale jednom mjesečno po 90 minuta, a sudionici su bili svi učitelji čiji su učenici bili u tretmanu stručnjaka koji su vodili grupu. Rad se odvijao kroz prikaz slučaja s diskusijom i stručnom interpretacijom kako samog slučaja, tako i reakcija članova grupe tijekom diskusije. Evaluacijom ovakvog rada Borovečki i sur. su ustanovili da je rad s grupom učitelja imao utjecaja na njihove stavove u smislu povećanja tolerancije prema djeci s psihičkim smetnjama, kao i prema psihoterapiji.

Gruden (1989, 1994) opisuje iskustva u radu edukativnih skupina učitelja. Edukacija je trajala do 4 godine, a voditelj je bio iskusni terapeut. U radu se pošlo od pretpostavke da samo kada edukator dovoljno poznaje sebe, zna kontrolirati svoje reakcije i posjeduje sposobnost ostvarivanja primjerenih međuljudskih odnosa, posebno u razredu, tada je moguće da i učenik postane subjekt, tj. ravnopravan sudionik u edukaciji. Pored rada u skupini polaznici su slušali i predavanja o psihopatologiji djece i mladeži, kao i seminare na kojima su se obrađivale teme poput psihopatologije nastavnika, self-koncept, empatija, ratni i poslijeratni problemi vezani uz školu i učenje.

Vulić-Prtorić (1994, Vulić-Prtorić i sur., 1994) opisuje rad u maloj grupi s učiteljima u osnovnoj školi, koji je bio organiziran umjesto predavanja na vijećima učitelja. U svakoj radionici sudjelovalo je 6 do 15 učitelja. Na početku radionice voditelj je upoznao sudionike s načinom i sadržajem rada, a nakon toga slijedila je jedna od igara predstavljanja. Radilo se o igrama kojima se učitelji mogu koristiti i u radu s učenicima, a koje služe boljem

međusobnom upoznavanju i opuštenosti u komunikaciji. Daljnji rad odvijao se ovisno o sadržaju radionice. Uglavnom voditelj je upoznao sudionike s osnovnim informacijama o temi koja se obrađuje (stres i sindrom sagorijevanja, strah, oblici samopomoći, rješavanje konflikata i sl.), nastojao to razraditi u obliku praktičnog rada, poticao diskusiju i razmjenu iskustava, te općenito nastojao ne biti dominantna osoba u grupi, već više djelovati na način da usmjerava diskusiju, ohrabruje članove u iznošenju mišljenja i vlastitih doživljaja, te potiče interakciju među članovima i grupnu dinamiku. Tijekom dva i pol sata voditelj je usmeno izlagao temu ukupno oko 20 minuta, dok je ostatak vremena bio namijenjen proradi teme u grupi. Svaka radionica završavala je s pozitivnim zaključkom ili tzv. "pozitivnom karticom" ili nekom igrom koja potiče razvoj pozitivne slike o sebi, uspostavljanje odnosa povjerenja i suradnje s drugima.

Prema rezultatima provedene evaluacije ovakav oblik rada u maloj grupi za najveći broj učitelja predstavlja izuzetno velik poticaj za unapređivanje vlastitog rada, za novim postignućima i kreativnošću. Učitelji smatraju da se ovakav oblik rada treba ustaliti u našim školama te predlažu da se iste teme prorađuju u više navrata jer je vrijeme od dva i pol sata prekratko. Iznesena je i sugestija u pogledu veličine grupe: učitelji smatraju da grupe ne bi smjele biti veće od šest članova, kako bi se postigla veća prisnost i opuštenost, te intenzivnija komunikacija u grupi.

2. O psihološkoj radionici (workshopu) za učitelje

Radionicu karakteriziraju sljedeće osobine rada u maloj grupi:

1. članovi tih grupa se nalaze u umjetnim, namjerno izazvanim i za njih neuobičajenim situacijama;
2. glavni sadržaj aktivnosti tih grupa je diskusija o doživljajima, ponašanju i problemima članova grupe;
3. postoji otvoreno iznošenje vlastitih doživljaja i stanja;
4. javljaju se i posebni oblici interakcije poput otvorenih sukoba u mišljenju među članovima grupe, otpori prema voditelju ili identifikacija s njim, javljanje podgrupa s posebnim zahtjevima i sl.;
5. postoji specifična motivacija članova: želja da se nauči nešto novo, da se usvoje poželjniji oblici ponašanja, steknu određene pozitivne osobine, otklone teškoće i osobne smetnje;
6. učinak se ne postiže direktnim uputstvima i poukama stručnjaka, nego putem grupne interakcije koja omogućava bolje razumijevanje tuđeg ponašanja i bolji uvid u vlastitu ličnost i ponašanje.

U najopćenitijem smislu radionica (*workshop*) za učitelje je naziv za specifičan oblik edukacije u maloj grupi, koji po svom načinu i sadržaju rada može poprimiti vrlo raznolike forme (od predavanja s diskusijom do gotovo psihoterapijske grupe). Marentič-Požarnik (1993) navodi dvije definicije radionice:

1. Prema izvornom značenju (Webster) radionica je tečaj ili seminar koji naglašava slobodnu diskusiju, izmjenu ideja, demonstraciju aktivnosti i praktičnih rezultata, vještina i principa. Namijenjen je stručnjacima koji već rade na određenim područjima, posebno u društvenim znanostima i umjetnosti.

2. Prema Gilbertu (1976) radionica je susret iskusnih ljudi - stručnjaka na odgovornim mjestima sa savjetnicima, da bi zajednički pronašli rješenja za probleme koji su se nagomilali u njihovu radu i koje svatko sam ne može riješiti. Sudionici sami postavljaju ciljeve koje bi htjeli postići i odrede probleme za skupni rad.

Model psihološke radionice obuhvaća oblike edukacije u grupi koji može trajati 2-3 sata do 5-6 dana, vode ga iskusni psiholozi, psihijatri i psihoterapeuti, a sudionici su studenti, učitelji, psiholozi, psihoterapeuti, socijalni radnici. Rad se odvija putem predavanja, rasprave o predavanju, diskusije, a zasniva se na koncepciji iskustvenog i socijalnog učenja. Iskustveno učenje podrazumijeva kreiranje situacije u kojoj će polaznici doživljavati određene sadržaje metodom "vlastite kože", a putem igre, simulacije i verbalne komunikacije. Ovakav proces učenja otvara mnoge kanale komunikacije sa sobom i drugima: izražavanje u obliku pokreta, emocija, sjećanja, imaginacije. Socijalno učenje podrazumijeva grupnu interakciju i komunikaciju u kojoj se mogu podijeliti iskustva, u kojoj se povećava senzibilnost za tuđe probleme, razvija suradnja, empatija i tolerancija.

Edukacija u radionici može se provoditi putem predavanja, može biti kombinacija predavanja i diskusije, diskusija na zadanu temu ili pak razgovor o vlastitim iskustvima i problemima u radu, te prorada i rješavanje problema i sl. U radionici se odvijaju procesi koje nalazimo u svakom od navedenih oblika edukacije, ali i više od toga jer se proces komunikacije odvija na više različito strukturiranih načina. Radionica je u tom smislu vrlo zgusnuti doživljaj brojnih komunikacija u kratko vrijeme. Opisujući svoje iskustvo u radu u radionici Cividini-Stranić (prema Klain, 1983) kaže: "Mi tražimo iskustvo u workshopu. Nemamo što drugo nego uroniti u iskustvo. Roniti znači i daviti se i plivati, biti pod vodom i biti iznad vode. Ovisi sve o tome kako i koliko možemo i znamo roniti, ali i koliko smo spremni naučiti nešto novo."

Možemo navesti dva osnovna načela iz kojih su definirani ciljevi za rad u radionici za učitelje:

1. Samo učitelj koji je postao svjestan sebe kao osobe koja uči, bit će sposoban razumjeti vlastite metode podučavanja i biti osjetljiv na potrebe svojih učenika. Ili, kako to kaže Klain (1983): "Čovjek koji u grupi prihvati ulogu učenika ima dobre izgleda da postane dobar nastavnik".

2. Postoji značajna sličnost između metoda učenja u grupi i onih u razredu. Pretpostaviti je da će učitelj koji je obogatio svoje iskustvo novim oblicima komunikacije i učenja u maloj grupi biti potaknut da slično pokuša i u vlastitom razredu.

Opći ciljevi za rad u grupi učitelja koji se izvode iz ovih načela, a koji će determinirati veličinu grupe, dužinu i čestinu sastanaka, kao i strukturu i oblike rada, uglavnom su sljedeći:

1. edukacija učitelja iz psihologije i osnovnih znanja iz psihopatologije dječje dobi, psiholoških posljedica traume i stresa, progonstva i povratka kako kod učenika i njihovih roditelja tako i kod samih učitelja, održavanja nastave u uvjetima smanjene koncentracije, i sl.

2. razvijanje interpersonalnih sposobnosti: komunikacije i interakcije s drugima, asertivnosti, tolerancije, empatije, kooperativnosti;

3. razvijanje sposobnosti prilagodbe na nove situacije, suočavanja sa stresom i samokontrole;

4. razvijanje sposobnosti prepoznavanja pravih uzroka problema, njihova strukturiranja i kreativnog rješavanja; usmjeravanje pozornosti na vlastite potrebe i kvalitetu življenja,

5. razvijanje pozitivne slike o sebi, osjećaja vlastite vrijednosti i dostojanstva.

Ciljevi koje grupa postavlja za svoj rad određivat će i veličinu i vrijeme trajanja grupe, kao i metode grupnog rada i sadržaje koji će se obrađivati.

Rad u radionici može kao primarni cilj imati pružanje podrške članovima grupe i u tom slučaju grupa će se više baviti problemima pojedinca nego razvijanjem grupne dinamike. U takvim grupama obično se obrađuju teme koje izazivaju jake emocije (npr. tugovanje zbog gubitka drage osobe, bolest, strah i sl.) i u takvim slučajevima anksioznost u grupi raste i može doći do intenzivnih emocionalnih reakcija. Voditelj u takvoj grupi treba poticati atmosferu podrške i razumijevanja, te uvid, a izbjegavati konfrontaciju i interpretaciju. Grupe s ovim ciljem trebaju biti što manje; Whitaker (1994) predlaže 6 do 9 članova, jer se u manjoj grupi više mogu zadovoljavati potrebe svakog pojedinog člana (potreba za prihvaćanjem, za afilijativnošću, potreba za priznanjem i uvažavanjem, za osobnom afirmacijom, postignućem i

samoaktualizacijom). Za ove grupe poželjno je da se održavaju na mjestu udaljenom od mjesta življenja i rada sudionika, tako da članovi i u slobodno vrijeme budu orijentirani jedni na druge. Također je poželjno da takve grupe imaju duže vrijeme na raspolaganju (3-5 dana) kako bi članovi imali vremena da bar u nekoj mjeri "zaokruže" proces koji su započeli u grupi. Za vođenje ovakve grupe neophodna je i terapijska kvalifikacija voditelja, a poželjno je da grupu vodi isti voditelj od početka do kraja postojanja grupe ili bar prorade jedne teme.

Za razliku od ovako organiziranog grupnog rada, u grupi koja za cilj ima ponajprije edukaciju iz nekog područja psihologije (teme poput rješavanje konflikata, kreativno rješavanje problema, održavanje nastave u uvjetima smanjene koncentracije i sl.) prevladavat će diskusija na određenu temu, a poticat će se i grupni procesi i razlika u mišljenju. Opći cilj u ovim grupama je da članovi grupe nauče više o svojim reakcijama i o reakcijama drugih u grupi, te da ta svoja iskustva uspješno primijene u komunikaciji i u svojoj radnoj sredini. Voditelj sam predlaže da se komparativno analiziraju odnosi u grupi i odnosi u radnoj sredini.

Ove grupe naglašavaju više edukativnu komponentu u radu i mogu imati veći broj članova - prema Whitaker (1994) 12 do 18 - mogu trajati kraće vrijeme, a voditelji se mogu izmjenjivati, što samo pridonosi dinamici i poticanju raznolikosti u radu.

S obzirom na strukturu grupe, razlikujemo radionicu u kojoj su sudionici učitelji "iz jedne zbornice", dakle članovi s već postojećim, u izvangrupnim situacijama učvršćenim ulogama, statusom i prijateljskim odnosima. Takve grupe obično teže da te prethodne odnose i sačuvaju, da zadrže određenu sliku o sebi i da ponavljaju one obrasce ponašanja kojima se koriste i u izvangrupnoj situaciji - na radnom mjestu. Taj otpor ka promjeni može predstavljati problem, ali i svojevrstan izazov, kako za voditelja tako i za članove grupe. Vulić-Prtorić (1994) navodi da, iako su postojali ovi problemi u početku rada s učiteljima iz iste škole, međusobno upoznavanje na jedan novi način bilo je neobično i novo iskustvo za sve članove grupe, a pridonijelo je i povećanju kohezivnosti u grupi. U ovom slučaju važna je bila i činjenica da je i voditelj također bio dio istog kolektiva. Naime, Lahad (1988) je uočio da nastavnici radije prihvaćaju pomoć i podršku od stručnjaka koji su i inače s njima u kontaktu ili su barem iz njihove regije. Prema izraelskim iskustvima, dolazak stručnjaka iz dijelova zemlje koji nisu izravno napadnuti u ugrožene dijelove, često izaziva kod učitelja otpor i agresivnost. Oni smatraju da ih ti ljudi ne mogu razumjeti da traže od njih da budu jaki i hrabri, a sami žive izvan opasnosti. Zbog toga je poželjno da se seminari organiziraju na taj način da su sudionici učitelji iz različitih škola, koji se međusobno ne poznaju i koji za

vrijeme seminara borave na mjestu koje nije mjesto njihova boravka. U tom slučaju članovi grupe ulaze u sasvim nove odnose, stvaraju nove uloge, te imaju priliku biti autentični (Hare, 1994). Shulman (1984) navodi da je postojanje različitosti i prethodno nepoznavanje polaznika poželjno jer se u međusobnoj konfrontaciji brže razvija diskusija što opet pridonosi intenzivnijoj promjeni stavova i ponašanja.

3. Terapijski procesi u radionici (workshopu)

Radionica je vrlo zgusnuti doživljaj brojnih komunikacija u kratko vrijeme, i zbog toga su i grupni procesi ubrzani (Pavelić, 1984). "Na pozornici workshopa naglo se mijenja scena, mijenjaju se brzo i uloge" (Klain, 1983). U radionici vrijeme teče brzo i mogu se dogodati mnogi terapijski procesi, poput identifikacije, rivaliteta, zrcaljenja, uvida i sl. Razvijanje ovih procesa ponekad se potiče i korištenjem nekih terapijskih tehnika, poput ohrabriranja u izražavanju intenzivnih čuvstava pomoću gestalt metode vođenih fantazija, kognitivnog prorađivanja traumatskih iskustava, desenzitizacije, tehnike opuštanja, kreativnog rješavanja problema, mijenjanja atribucije, igranja uloga, asertivnog treninga, usmjeravanja straha i ljutnje na konstruktivne aktivnosti, bihevioralne tehnike za ovladavanje intenzivnih čuvstava i razvijanja samokontrole, otvaranja drugih kanala komunikacije - crtež, igra, pokret, i sl.

Lieberman (prema Yalom, 1975) navodi tri osnovna terapijska faktora koja pridonose učenju u grupi, a koje zamjećujemo u većoj ili manjoj mjeri i u radionici:

1. Otkrivanje sličnosti s drugim članovima grupe: otkriće članova grupe da je njihov problem sličan problemu drugih jedno je od najčešćih, a ponekad i najznačajnijih iskustava u grupi. Mnogi polaznici dolaze u workshop s uvjerenjem da samo oni imaju probleme, koji su drugima strani ili neprihvatljivi. Grupno iskustvo ih uči da u tom pogledu nisu usamljeni, što je od terapijskog značenja. Yalom (1975) je ovo iskustvo upoznavanja drugih članova koji imaju slične probleme nazvao promatračkom terapijom;

2. Samoootkrivanje u grupi neki autori smatraju primarnim terapijskim mehanizmom. Terapijska važnost samootvaranja nije u tome što je povjerenje izrečeno prvi put (po nekim procjenama to je točno samo u oko 15% slučajeva) već su osjećaji zadovoljstva i povjerenja u druge, kao i doživljaj prihvaćenosti najvažniji elementi otvaranja kao terapijskog faktora.

3. Feed-back kao prijam informacija o tome kako me drugi vide svojstveno je jedino grupnoj situaciji. Veliki je uspjeh svakog člana grupe da nauči vidjeti emocije koje i ostali članovi grupe neverbalno manifestiraju

(Klajn, 1984). To je ujedno i način da osoba bolje upozna sebe putem refleksije u interakcijama s drugim članovima grupe. Za poboljšanje komunikacije i povećanje mogućnosti za učenje u grupi izuzetno je važan doživljaj člana grupe da će grupa njegovu misao uzeti u obzir i cijeniti. Učinak rezonancije koji se javlja u grupi kada jedan član iznosi svoje mišljenje i kada doživi da se njegove misli zrcale u drugima i da se misli drugih zrcale u njemu ohrabrit će ga za dalja razmišljanja i asocijacije. Ovaj proces, koji se u terapijskim grupama naziva "zrcaljenje", značajno pridonosi boljoj komunikaciji u grupi.

Rad s učiteljima u maloj grupi uglavnom je usmjeren na sadašnje situacije i treba poslužiti kao primjer na osnovi kojeg članovi grupe mogu naučiti kako da sami ubuduće rješavaju teškoće. U tom smislu ovakav rad u maloj grupi osim terapijskih, često ima i značajne preventivne učinke.

4. Odnos terapijskih i edukativnih procesa u maloj grupi

Prema definiciji radionica za učitelje je specifičan oblik edukacije u maloj grupi u kojoj se osim edukativnih događaju i mnogi terapijski procesi. Kako se procesi učenja obično povezuju s kognitivnim, a terapijske promjene s emocionalnim aktivnostima, nameće se pitanje odnosa edukativnog i terapijskog u grupnom procesu (Praper, 1984). Gdje u grupnom procesu završava edukativno, a počinje terapijsko? Da li promjenu kroz grupni rad omogućuju kognitivne funkcije koje garantiraju aktivno sudjelovanje, a time i prepoznavanje emocija, ili su to promjene u emocionalnom doživljavanju koje postepeno omogućuju modifikacije na kognitivnom nivou? Bion (1983) smatra da visok stupanj intelektualne djelatnosti u grupi ne mora značiti i izbjegavanje emocija. U tom smislu emocionalna zbivanja determiniraju i zbivanja na kognitivnom planu, jednako kao što emocionalna komponenta determinira formiranje stavova. Tek kada se mijenjaju emocije grupa napreduje, mijenjaju se stavovi i imamo proces učenja (Klajn, 1981, 1984). Nema učenja bez promjena na emocionalnom planu, kao što nema niti terapijske promjene bez učenja.

Hoće li u grupi u većoj mjeri biti zastupljene edukativne ili terapijske promjene, ovisi o granicama komunikacije koje vladaju u grupi, a koje su determinirane ranije spomenutim činiteljima:

a) stupnju strukturiranosti grupe (najoštrije granice komunikacije i najčvršću strukturu nalazimo u predavanju u kojem je edukativna komponenta primarna),

b) sadržaju koji se u grupi obrađuje,

c) voditelju i

d) članovima grupe.

Kada govorimo o terapijskim promjenama u malim grupama učitelja, mislimo na sve one terapijske promjene koje se zbivaju izvan okvira medicinskog modela, dakle kada osoba "nema" mentalno oboljenje pa se od njega ne može niti "izliječiti" (Berger, 1986). Povod za uključivanje u grupe ovakvog tipa je potreba da se nauči nešto novo, da se živi drugačije, da se postigne bolja kvaliteta življenja. S namjerom da napravi što jasniju distinkciju između ovih terapijskih promjena i psihoterapijskog "liječenja", Berger ove prve naziva preobražajem i opisuje ga kroz tri karakteristike:

1. oslobađanje od potiskivanja i zabluda;
2. poboljšanje kvalitete življenja realizacijom osobnih potencijala;
3. permanentan rast i razvoj ličnosti.

Iz svega navedenog može se zaključiti da se u radu workshopa edukativni procesi (asocijativno učenje, instrumentalno učenje, učenje imitacijom, introjektivno i identifikacijom) događaju u isto vrijeme kada i terapijski procesi (uvid, empatija, zrcaljenje, promjene u ponašanju i sl.).

Unatoč do sada rečenog, ne smijemo zaboraviti da se ponekad pogrešno vjeruje da svako sudjelovanje u grupi pomaže. Ovakvo vjerovanje potpuno je pogrešno i samom pristupu radu u grupi čini više štete nego koristi. Ne treba zaboraviti da svaki čovjek ima i potrebu za intimnošću, za individualnim kontaktom s terapeutom, za samoćom. Anderson i Martin (1995) upozoravaju da je važno imati u vidu da se ljudi razlikuju po svojim motivima za komuniciranje i čuvstvima vezanim za rad u grupi. Tako su autori u svom istraživanju utvrdili da npr. osamljeni ljudi neće biti nimalo sretniji ako ih se uključuje u grupni rad, premda se obično misli sasvim suprotno.

5. Druge vrste malih neterapijskih grupa

Po terapijskim učincima, a u nekim slučajevima i po oblicima rada, radionica ponekad može nalikovati nekim od danas vrlo popularnih vrsta neterapijskih malih grupa koje se u stručnoj literaturi nazivaju i grupama personalnih odnosa (*personal relationship groups*). Najčešće spominjane su diskusijske grupe, T-grupe i grupe susretanja.

Diskusijske grupe ili grupe za rješavanje problema imaju za cilj nalaženje rješenja za neki problem putem diskusije među članovima grupe. Neverbalna komunikacija nije toliko u prvom planu interesa kao verbalna, a interpersonalni odnosi se formiraju tijekom rješavanja problema i ovisе o zadatku. Voditelj ima posebno značajnu i aktivnu ulogu u radu grupe, on kontrolira i usmjerava tok diskusije. Na ovaj način se vode grupe studenata i

drugih stručnjaka kojima je u radu potrebno poznavanje međusobnih komunikacija kao što su nastavnici, menadžeri, rukovoditelji i sl.

T-grupe ili trening-grupe imaju za cilj "trening senzibilnosti", tj. stjecanje osjetljivosti za postupke drugih i vlastita ponašanja, te se stoga nazivaju i "sensitivity groups". Čini ih 10 do 20 osoba koje se sastaju tijekom više tjedana povremeno, na nekoliko sati. Voditelj grupe (najčešće psiholog) usmjerava rad u grupi na takav način da inicijativa ostane na članovima grupe i da se sve više razvija. Često se tijekom sastanka drže predavanja o pojedinim temama iz psihologije grupe.

Grupe susretanja (encounter groups) imaju za cilj razvoj ličnosti i bolje međuljudske odnose općenito. Proizašle su iz ideja humanističke psihologije, a sastoje se od 10 do 20 članova koji se sastaju ponekad povremeno, ali najčešće kontinuirano, boraveći nekoliko dana zajedno. Nastoji se razviti spontanost u ponašanju i otvorenost u govorenju o sebi, svojim emocijama prema drugima i svojim reakcijama na njihovo ponašanje. Za razliku od T-grupa karakterizira ih inzistiranje na neposrednom izražavanju emocija, pa i kroz plakanje, vrisak, tjelesne pokrete, kao i postojanje tjelesnih kontakata, a ne samo verbalnih interakcija.

Premda se po svom obliku organiziranja značajno razlikuju od prethodno navedenih malih grupa, nužno je spomenuti i *samozaštitne grupe*, koje predstavljaju dobrovoljno okupljanje 15 do 20 osoba koje dijele neko traumatično iskustvo, životnu situaciju ili problem. Grupa se sastaje redovito, a tijekom vremena članovi uče jedan od drugoga, na jedan spontani način, kako dijeliti zajedničko iskustvo, znanje, praktične vještine, te prije svega kako se suočavati s vlastitim emocionalnim stanjima i problemima. Grupom rukovode sami članovi i otuda su to grupe uzajamne podrške i pomaganja. To nisu psihoterapijske grupe, niti njima rukovodi neki formalni autoritet. Temeljni cilj samozaštitnih grupa je da svoje članove emocionalno i moralno osnaže, da im povrati vjeru, nadu i samopovjerenje da nešto mogu učiniti za vlastito dobro i dobrobit svojih najbližih.

Pojava ovih grupa bila je posebno intenzivna u periodu od šezdesetih do osamdesetih godina, kada su razvijene mnoge "vježbe" za osobni rast, rješavanje problema i grupni rad. U devedesetim godinama pak, raste potreba da se uvede određeni red i sistematizacija u metodologiji rada u maloj grupi (Broome i Fulbright, 1995).

6. Zaključak

Radionica za učitelje je specifičan oblik edukacije u maloj grupi, u kojem se pored edukativnih događaju i mnoge terapijske promjene. Ipak, radionica nije terapijska grupa: cilj rada u radionici nije psihoterapija već edukacija. Međutim, metode i tehnike rada (igranje uloga, vodene fantazije, introspekcija, feed-back, osvješćivanje tjelesnih senzacija, tehnike suočavanja, relaksacije i sl.), rezultati koji se postižu (promjena stavova i nekih aspekata ličnosti, motivacija i samopoštovanje, komunikativnost, empatija i sl.), te sami grupni procesi, rezultiraju i u terapijskim učincima. Ti učinci događaju se uzgredno, djelujući kao facilitirajući faktor u procesu edukacije.

Literatura

- ANDERSON, C. M., MARTIN, M. M. (1995) The effects of communication motives, interaction involvement and loneliness on satisfaction: A model of small groups, *Small Group Research*, 26, 1, 118-137.
- BERGER, J. (1986) *Treći roditelj - Novi pravci grupne psihoterapije*, Beograd, Nolit.
- BION, W. R. (1983) *Iskustva u radu s grupama*, Zagreb, Naprijed.
- BLIX, A. G., CRUISE, R. J., MITCHELL, B. M., BLIX, G. G. (1994) Occupational stress among university teachers, *Educational Research*, 36, 2, 157-169.
- BOROVEČKI, Ž., SUPEK-ILIĆ, D., ANIĆ, N., DIMITROV, M., JAKOPČIĆ I. (1976): Grupni rad s nastavnicima, *Psihoterapija*, 6, 115-118.
- BROOME, B. J., FULBRIGHT, L. (1995): A multistage influence model of barriers to group problem solving: A participant generated agenda for small group research, *Small Group Research*, 26, 1, 25-55.
- GRGIN, T., CVEK-SORIĆ, I., RIBIĆ, K. (1994): Prediktori nastavničkog stresa mjerena Fimianovim NS-upitnikom, *Radovi Filozofskog fakulteta u Zadru*, 32 (9), 61-72.
- GRUDEN, Z. (1989): Edukativne grupe, u: Z. Gruden, *Psihoterapijska pedagogija*, Zagreb, Školske novine.
- GRUDEN, Z. (1994): Psihopatologija učenika i školski neuspjeh, *Glasnik zajednica osnovnih škola*, Hrvatska zajednica osnovnih škola, Zagreb.
- HARE, A. P. (1994): Types of roles in small groups, *Small Group Research*, 25, 3, 433-448.

- KLAIN, E. (1981): Učenje u grupi, *Psihoterapija*, 11, 2, 165-179.
- KLAIN, E. (1983): Granice komunikacije u procesu učenja u grupi, *Psihoterapija*, 13, 1-2.
- KLAIN, E., MORO, Lj. (1984): Odnos terapijskog i edukativnog u grupnom procesu, *Grupni proces u psihoterapiji - Zbornik radova*, Zagreb, Sekcija za psihoterapiju Zbora liječnika Hrvatske, 49-62.
- LAHAD, M. (1988): Teachers under stress of war and terror, u: *Community stress prevention*, Lahad M. Cohen A. (eds), Israel, Kiryat Shamona: Community Stress Prevention Center, Vol.1.
- MARENTIČ-POŽARNIK, B. (1993): *Modeli didaktičkog usavršavanja sveučilišnih nastavnika i suradnika*, Doktorska dizertacija, Zagreb, Filozofski fakultet u Zagrebu.
- PAVELIĆ, D. (1984): Vrijeme u grupnom procesu, *Grupni proces u psihoterapiji - Zbornik radova*, Zagreb, Sekcija za psihoterapiju Zbora liječnika Hrvatske, 15-26.
- PETZ, B. (ur.) (1992): *Psihologijski rječnik*, Prosvjeta, Zagreb.
- PRAPER, P. (1984): Kognitivno i emocionalno u maloj grupi, *Grupni proces u psihoterapiji - Zbornik radova*, Zagreb, Sekcija za psihoterapiju Zbora liječnika Hrvatske, 27-37.
- RADEKA, I. (1994): Oblici permanentnog usavršavanja učitelja, *Radovi Filozofskog fakulteta u Zadru*, 32(9), 123-135.
- SHULMAN, L. (1984): *The skills of helping individuals and groups*, Itasca, Illinois, F. E. Peacock Publishers, inc.
- VLAHOVIĆ-ŠTETIĆ, V. (1992): Stres kod nastavnika., u: *Ratni stres u djece*, Žužul M., Raboteg Z. (ur.), Zagreb, Ministarstvo obrane Republike Hrvatske, 27-35.
- VULIĆ-PRTORIĆ, A. (1994): Rad u maloj grupi s učiteljima u osnovnoj školi, *Zbornik sažetaka Druge godišnje konferencije hrvatskih psihologa*, Zadar.
- VULIĆ-PRTORIĆ, A., KRNČEVIĆ, J. PREGRAD, J., VIDAKOVIĆ, H., (1994): Stres i sagorijevanje (mogućnost stručnog usavršavanja učitelja radom u radionicama), u: *Pomožimo djeci stradaloj u ratu-Priručnik za psihologe*, Miharija, Ž., Leko-Kolbah, A. (ur.), Zavod za školstvo Zagreb, 133-150.
- WHITAKER, D. S. (1994): *Using groups to help people*, London-New York, Routledge.
- YALOM, I. (1975): *The theory and practice of group psychotherapy*, New York, Basic Books.

Anita Vulić-Prtorić: WORKING WITH TEACHERS IN WORKSHOP
Therapeutic and educative processes in small group

S u m m a r y

The psychological workshop for teachers is a specific form of education within a small group which appeared at a time when the need arose amongst teachers for new insights into the psychology of children and for support from their colleagues and experts, when they felt personal and professional insecurity in confronting the after-effects of war amongst children and when existing methods and forms of education for achieving these goals proved insufficient.

The general purpose of workshops for teachers, which developed in Croatia especially during the recent war, is to educate and train for work with children after the war, by relaying information from the domain of traumatic psychology, by giving support to the teachers and prompting the development of empathy, tolerance, coping with stress and similar capabilities.

The workshop is a form of small group where many therapeutic changes besides the educational ones take place. These therapeutic effects take place incidentally and facilitate the process of education. Within the workshop, educational processes (associative learning, instrumental learning, learning through imitation, introjection and identification) take place at the same time as the therapeutic processes (insight, empathy, mirroring, affective changes, behavioural changes).